

Oponentský posudek bakalářské práce Petra Šilhána „Vyprávět život. Etická hodnota procesu vyprávění v kontextu totalitarismu“

(ÚČLK FF UK v Praze, studijní program Český jazyk a literatura)

Cíl práce, její účel a směřování

Bakalářská práce Petra Šilhána si vymezuje jako téma etický rozměr vyprávění a svá sledování chce dokládat analýzou tří vybraných českých románů ze 70. let 20. století, jedná se o Kunderův *Život je jinde*, Filipovo *Nanebevstoupení* Lojzka Lapáčka ze *Slezské Ostravy* a Grušův *Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přítele*. Petr Šilhán formuluje v abstraktu práce následující otázku: „Jakými způsoby lze smysluplně odvyprávět životní příběh jedince, jehož horizont možností je úzce omezen politickou situací, a jakou etickou hodnotu takové komplexní vyprávění může ve společnosti, jíž dominují totalitní narativy, mít?“ Návazná otázka pak může znít: Lze o etice vyprávění uvažovat i v jiných historických nebo politických kontextech? Uvedené romány byly poprvé publikovány v samizdatu a v exilových vydavatelstvích, diplomantovo čtení se zakládá na vydáních po roce 1989, a je tedy zakotveno nutně v jiné politické i společenské situaci. Jsou tyto okolnosti či kontexty také podstatné pro výchozí úvahy?

V textu práce jsem postrádala pregnantnější zdůvodnění, proč právě tato trojice románů má být předmětem analýzy, kromě odůvodnění, že vznikly v období totalitního režimu, zde chybí argumentace výběru, který nemá být samozřejmý nebo automatický. V bakalářské práci sice stojí tvrzení, které by mohlo sloužit jako částečná argumentace k uvedené otázce: „Naproti takovýmto totalizujícím narativům stojí příběhy, které se tomuto synkretickému pohledu na svět brání a aktivně usilují o jeho rozrušení. K těmto narativům se řadí i vybrané romány.“ (s. 7) Přesto argumentaci stále považuji za nedostatečnou, znamená to, že by jiné romány nemohly rozrušovat zmiňovaný synkretický pohled na svět?

Metodologie a práce s odbornou literaturou

Metodologický rámec bakalářské práce tvoří narativní hermeneutika, zejména koncept Hanny Meretoji, finské komparatistky a literární teoretičky. S jejími vybranými studii je diplomant detailně obeznámen, poučeně představuje její přístup. Nabyla jsem dojmu, že o narativní hermeneutice uvažuje spíše v opozičních kontrastech s jinými literárněteoretickými přístupy než v dialogu s nimi. Jako zřetelný příklad bych uvedla strukturalismus a naratologii. Podle mého soudu strukturalistické (nebo poststrukturalistické) čtení či naratologická zkoumání nevyklučují následné zkušenostní nebo etické interpretace.

Podstatné je myslím to, jaké závěry z těchto analýz vyplývají nebo k čemu slouží. Možným příkladem dialogického či spojitého přístupu může být například studie Zdeňka Kožmína, kterou Petr Šilhán ve svém textu mimo jiné cituje.

Několik výhrad mám k seznamu odborné literatury, v závěrečném soupisu je uveden např. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945* (ed. Pavel Janoušek), bylo by dobré uvést konkrétní hesla, která byla konkrétně využívána pro účely práce, a autory těchto hesel. Obdobně při uvedení příručky *Česká literatura od počátků k dnešku* je třeba v závěrečném soupisu uvést autora konkrétní pasáže, která je v bakalářské práci citována. Lze si rovněž všimnout nepoměru, od Milana Kundery jsou v soupisu literatury uvedeny čtyři romány, kdežto od dalších sledovaných autorů pouze ten jeden, který je předmětem rozboru. Výhrady by se daly vznést i k sekundární literatuře o Milanu Kunderovi, možná by diplomantovi posloužila monografie Jakuba Česky *Za poetikou Milana Kundery* (Brno, Host 2022), v níž nejenže interpretuje i román *Život je jinde* v kontextu Kunderovy tvorby, ale ukazuje i určitý přístup k pořádání celku Kunderova díla, tuto otázku totiž Petr Šilhán také zmiňuje, ale značně povšechně. „Kundera je všeobecně známý svým názorem, že dílo je autorovým výhradním majetkem, nad nímž má plnou kontrolu. Praktikování této filozofie pak s sebou přináší řadu důsledků. Předně jsme konfrontováni s existencí dvojího Kunderova ‚díla‘. Buď můžeme do něj řadit vše, co autor za svůj život sepsal a publikoval, nebo můžeme přistoupit na Kunderovo pojetí a řídit se pouze jeho ‚oficiálním kánonem‘, do nějž nepatří díla, jež jsou ‚nezralá, nezdařená a příležitostná‘.“ (s. 20) Toto vyznívá jen jako obecné zbytečné konstatování, protože interpretace, kterou chce diplomant rozvíjet, s tím nemusí souviset. Autorskou kontrolu u Kundery nemusíme jako čtenáři následovat, striktně vzato by se dalo mluvit i o různých liniích existence Kunderova díla (překlady původně českých textů, české texty, české překlady původně francouzských textů, různé kulturně zakotvené recepce jeho díla apod.).

Otázky také vzbuzuje pojetí biografického autora nebo spíše dotknutí se fenoménu autorského obrazu. Má tato problematika nutně souvislost s etickým rámcem vyprávění, pokud ano, jakou? Petr Šilhán parafrázuje tvrzení z diplomové práce Anny Martinovské: „V neposlední řadě je Kundera známý svou snahou ‚zmizet za svým dílem‘, kdy odvádí pozornost od své role biografického autora. Výsledkem je paradoxní situace, kdy se Kundera jako konkrétní psychofyzická osoba snaží být pro čtenáře, pokud možno neexistující, ale jeho autorský hlas participuje v takřka každé interakci čtenáře s dílem.“ (s. 20) Představená opozice mezi autorským hlasem a biografickým autorem se mi zdá příliš příkrá, když máme k dispozici úvahy o fenoménu autorského mýtu, obrazu autora nebo příp. o implikovaném

autorovi (princip implikovaného autora by se dal použít na s. 34, v pozn. pod čarou 124, v níž je popsáno, že Kundera vystupuje přímo jako vypravěč). Diplomant si těmito zastaveními zbytečně ubírá prostor pro hlubší interpretační rozvažování, je pochopitelné, že problematika Kunderova mýtu je silná, ale vzhledem k tomu, že to není centrální téma práce, zbytečně tyto vsuvky zabírají prostor pro samotnou interpretaci pomocí zvoleného rámce narativní hermeneutiky.

Opomíjená mi připadá problematika literární komunikace, pozice čtenáře a modelování čtenáře textem, která je v analýzách románů tematizována. Možná by mohlo být nosné vnést do úvah v těchto pasážích i koncept fiktivního adresáta, který by mohl snad pomoci více ukotvit různé polohy čtenáře i komunikační rámec (či rámce), v nichž je interpretace rozvíjena. Tato poznámka do jisté míry souvisí i s úvodním komentářem o tom, z jaké perspektivy vybrané romány čteme.

Styl a prezentace

Velice často je v bakalářské práci používán (až nadužíván) pojem narativ, narativem je označován jak reálný svět společenského uspořádání, naše představy o světě, stejně jako příběh v uměleckém textu nebo jako abstrakce kulturních komunikačních schémat. Je mi zřejmé, že Petr Šilhán vychází z teoretického konceptu Merotoji, když jsme však neustále obklopeni narativy, jaká je pak specifická románu jako narativu? Např. některé doklady výskytu termínu narativ: „Předně byl svou maminkou již od malička vychováván v narativu, že je básnický génus.“ (s. 22) / „V neposlední řadě pak komunistická ideologie. Ideologie obecně jsou druh narativu, který slouží jako způsob orientace jedinců ve světě.“

K teoretickému konceptu mám ještě následující poznámku, akcent na zkušenostní aspekt není jen otázkou narativní hermeneutiky, ale také například kognitivních přístupů, stejně jako filozofické či etické aspekty díla mohou být tematizovány i v jiných přístupech, než je narativní hermeneutika Hanny Merotoji.

Autor práce se nevyhnul generalizujícím formulacím, např. „O Kunderově vypravěči bylo již napsáno mnohé a dostalo se mu řady přízvisek.“ (s. 21), ani tvrzením nepodloženým detailnějším výzkumem nebo odbornou literaturou: „... přestože právě tato rovina je dle mého názoru příčinou minimálně prvotních úspěchů Kunderových románů v zahraničí.“ (s. 20).

Práce bohužel není prosta formálních nedostatků nebo nepřesností. Např. v poznámce pod čarou 109 na s. 28 se uvádí, že Hrabalovo *Obsluhoval jsem anglického krále* pochází ze 60. let, na s. 34 „z hlediska *etické* rámce narativní hermeneutiky“, na s. 34 „neautenticitu“ (pozn. pod čarou 98).

Formulování závěrů je překvapivě zkratkovité a netýká se jen čtení vybraných románů, ale je v něm zmínka o změně režimu a o volbě Václava Havla prezidentem (29. 12. 1989). Konstatování o příznačnosti volby prezidenta, kterým se po pádu totality stal dramatik a literát, se objevují už i jinde (např. Wachtel: Po komunismu stále důležití. Praha, Academia 2017.)

Celková koherence a akademická disciplinovanost

Bakalářská práce přináší řadu zajímavých sledování a postřehů, je zřejmé, že je autor dobře obeznámen se zvoleným teoretickým konceptem narativní hermeneutiky. Oceňuji autorův přístup k vědomí různosti pohledů a perspektiv: „Pouze pokud jsme otevření k perspektivě jiné než své vlastní, je možné dosáhnout poznání v jeho jedinečnosti.“ (citace ze závěru práce)

V některých ohledech však text práce působí fragmentárně, a to především část analýz zvolených románů, která by si zasloužila více pozornosti a rozpracování.

Bakalářskou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení **velmi dobře**.

V Praze, 23. 1. 2024

Mgr. Andrea Králíková, Ph.D.